

Suçta Karışmış Ergenlerde Problem ve Olumlu Sosyal Davranışlar: Ergen, Anne ve Arkadaş Özellikleriyle İlişkileri

Nilay Pekel Uludağlı
Başkent Üniversitesi

Melike Sayıl
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı suçta karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışlarında, ergenin öfke kontrolü ve dürtüselliğinin, arkadaşlarının problem ve olumlu sosyal davranışlarının ve anne reddi ile izlemenin yordayıcı rollerini incelemek ve anne özellikleri ile ergenin arkadaşlarının problem ya da olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide ergenin bireysel özelliklerinin aracı rol oynayıp oynamadığını belirlemektir. Araştırmaya ceza infaz kurumlarında bulunan 157 ergen katılmıştır. Hiyerarşik regresyon analizi sonucuna göre, suçta karışmış ergenin problem davranışlarını anne reddi ve arkadaşların problem davranışları pozitif, olumlu sosyal davranışlarını ise anne reddi negatif ve arkadaşların olumlu sosyal davranışları pozitif yönde yordamıştır. Aracı ilişkiler, bir dizi regresyon analizi ve Sobel testi aracılığıyla test edilmiştir. Bu kapsamda üç aracı ilişki bulunmuştur. İlkinde, dürtüsellik, anne reddi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır. İkincide öfke kontrolü, annenin izlemesi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide ve sonucuda da yine öfke kontrolü anne izleme ile arkadaşın olumlu sosyal davranışı arasındaki ilişkide aracıdır. Çalışmanın sonuçları, suçta karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışlarında ebeveyn ve arkadaşların önemli katkıları olduğunu, anne reddi ve izlemesinin suçta karışmış ergenin arkadaş seçimine olan etkisinde, ergenin kendi bireysel özelliklerinin kısmen açıklayıcı olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Suç, ergenlik, problem ve olumlu sosyal davranışlar, anne, arkadaş

Abstract

The aim of this study was to examine the predictors of offender adolescents' problem and prosocial behaviors. Among the predictor variables individual characteristics (anger and impulsivity of adolescent), friends' behaviors (deviant and prosocial), and maternal monitoring and rejection were examined. It was also aimed to determine whether individual characteristics of adolescents have the mediational role in the relations between maternal characteristics and friends' problem and prosocial behaviours. Participants were 157 offender adolescents from penal institutions in Ankara. The results of hierarchical regression analyses revealed that problem behaviors of offender adolescents were positively predicted by maternal rejection and friends' problem behavior. The offender adolescents' prosocial behaviors were negatively predicted by maternal rejection and positively predicted by friends' prosocial behaviors. A series of regression analyses and Sobel test results revealed that individual characteristics of adolescent mediated three relations. Firstly, impulsivity had a mediational role between maternal rejection and friends' deviant behaviors. Secondly, anger control mediated the relationship of maternal monitoring with deviant friends, and lastly anger control had a mediator role between maternal monitoring and prosocial friends. The findings indicated that parents and friends have important contributions both on problem and prosocial behaviors of adolescents. And also temperamental characteristics of adolescent have partially explained the relations between parenting and friend selection of offender adolescents.

Key words: Offence, adolescence, problem and prosocial behaviours, mother, friend

Yazışma Adresi: Nilay Pekel Uludağlı, Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bağlıca Kampüsü Eskişehir Yolu 20. km 06810 Ankara

E-posta: npekel@baskent.edu.tr

Yazar Notu: Bu çalışma birinci yazarın, ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü doktora tezinden üretilmiştir.

Suçluluk bireyin yaşamını yalnızca belirli bir dönem değil, yaşam boyu etkileyebilmektedir. Aynı zamanda toplumun zarar görmesi ve neredeyse her suç vaka-sında bir mağdurun olması gibi nedenlerle suçlulukla ilgili araştırmaların yürütülmesi toplumsal yarar açısından çok değerlidir. Erken yaşlarda başlayan suçluluğun daha sonraki yıllarda da devam etmesi olasıdır (Farrington, 2005). Yeniden suça karışma zincirinin kırılmasında suça karışan ergenlerin problem davranışlarının azaltılması ve olumlu sosyal davranışlarının güçlendirilmesi oldukça önemlidir. Hem ülkemizde hem de yurt dışında yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde problem ve olumlu sosyal davranışları birlikte ele alan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bununla birlikte bu çalışmalarda genel eğilimin, olumlu ve olumsuz sosyal davranışların ayrı olarak araştırıldığı ve problem davranış gösteren ergenlerin daha çok sorun davranışlarına odaklanıldığı görülmektedir (Kokko, Tremblay, Lacourse, Nagin ve Vitaro, 2006; Ma, 2003; Thompson ve Gullone, 2008). Yapılan bu araştırmanın amacı suça karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışlarında, annelik davranışlarının ve arkadaşların rolünü incelemektir. Bu kapsamda annelik davranışları olarak annenin suça karışmış ergeni reddi ve izlemesi; arkadaşların ise ne ölçüde problem davranışlara veya olumlu sosyal davranışlara sahip oldukları ele alınacaktır. Olumlu sosyal ve problem davranışlar birlikte ele alınarak sosyal gelişim her iki yönden değerlendirilecektir. Aynı zamanda ergenin bireysel özelliklerinin problem ve olumlu sosyal davranışlara katkısı ve varsa aracı rolleri incelenecektir.

İlgili literatürde, ergenin olumsuz davranış örüntülerine karşılık olarak saldırganlık, davranım bozukluğu, suçluluk, antisosyal davranış, dışsallaştırılmış davranış, yıkıcı davranış gibi çok fazla sayıda kavram kullanılmaktadır (Ackerman, Brown ve Izard, 2003; Bor, 2004). Bazı araştırmacılar ise birey ya da toplum üzerinde olumsuz sonuçlara yol açan, toplumsal kurallar açısından istenmeyen tüm olumsuz sosyal davranışların problem davranış olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Donovan ve Jessor, 1985; Rhule-Louie ve McMahon, 2007). Olumlu sosyal davranışlar ise başkalarının yarar görmesi ya da ilişkiler arasındaki uyumu arttırmak niyetiyle, diğer insanlara karşı ilgi ve empati gösterme, paylaşma, işbirliği yapma, rahatlatma, yardım etme gibi davranışları içeren özgeci, sosyal kabul gören, normatif davranışlardır (örn., karşıdan karşıya geçmek isteyen engelli insanlara yardım etme, hata yapan birisine sempati gösterme, bir tartışmayı durdurmaya çalışma, ağlayan ya da üzgün birisini rahatlatma vb.) (Jackson ve Tisak, 2001; Ma, 2005; Markiewicz, Doyle ve Brendgen, 2001).

Problem ve Olumlu Sosyal Davranışların Ebeveyn, Arkadaş ve Ergenin Bireysel Özellikleri İle İlişkisi

Ebeveyn reddi; ebeveynin ergene karşı sıcaklık, şefkat, ilgi, bakım, destek ve sevgi göstermemesi ve bu davranışları açık bir şekilde esirgemesi; onu rahatlatmaması, onun için meraklanmaması; fiziksel ve psikolojik olarak çeşitli yaralayıcı davranışlarda bulunmasıdır (Dwairy, 2010; Khaleque ve Rohner, 2002). Ebeveynleri tarafından reddedilen çocukların ebeveynleri ile ilişkileri onların psikososyal gelişimlerini negatif yönde etkilemekte; sapkın ve problem davranışlar göstermelerine neden olmaktadır. Reddedilen çocuklar, ebeveynlerine karşı duygusal bağ geliştirmedikleri için ebeveynlerinin değerleri, inançları ve ahlaki düşüncelerini benimsememektedir. Ebeveynlerinin, davranışlarını onaylamasını önemsemedikleri için problem davranışa karışma konusunda onlara karşı bir sorumluluk duymamaktadırlar (Robertson ve Simons, 1989; Simons, Robertson ve Downs, 1989). Çok sayıda çalışma ile ebeveynlerinden reddedici tutum ve düşük duygusal destek algılayan ergenlerin, ebeveynlerini kabul edici ve destekleyici olarak algılayan ergenlere göre saldırganlık ve suçluluk gibi davranış problemlerine daha fazla sahip oldukları ve sapkın akranlarla birlikte olmalarının daha olası olduğu ortaya konmuştur (Hale, Valk, Akse ve Meeus, 2008; Henry, Tolan ve Gorman-Smith, 2001; Lempers, Clark-Lempers ve Simons, 1989; Simons ve ark., 1989).

Ebeveyn reddinin yanı sıra ebeveynin izlemesinin de ergenin davranışları üzerinde önemli sonuçları olduğu ortaya konmuştur. *İzleme*, ebeveynin, ergenin nerede olduğu, ne zaman, kimlerle, ne yaptığı konusunda gözetimini ve onunla günlük aktiviteleri ve ilişkileri konusunda iletişim kurmasını içerir. (DeVore ve Ginsburg, 2005; Kerr ve Stattin, 2000). Ebeveynin ergeni etkili bir şekilde izlemesi, evden uzak olduğu zamanlarda karşı karşıya kalabileceği tehlikeler için ergene kılavuzluk sağlamaktadır. Aynı zamanda, ergenin problem davranışlara karışabileceği durumları tespit edebilme olasılığını arttırarak, onun bu davranışları göstermesini engellemektedir (Hawkins ve Weis, 1985; Parker ve Benson, 2004). Birçok çalışmada ebeveynin düşük oranda izlemesi ile ergenin yüksek oranda problem ya da suç içeren davranış göstermesi ilişkili bulunmuştur (örn., Beyers, Bates, Pettit ve Dodge, 2003; Pettit, Laird, Dodge, Bates ve Criss, 2001; Stattin ve Kerr, 2000). Aynı zamanda ebeveynler tarafından izlenilme, ergenin sapkın arkadaşlarla birlikte olma ya da sapkın arkadaşlardan kolay etkilenme olasılığını azaltabilmektedir (Ary, Duncan, Biglan, Metzler, Noel ve Smolkowski, 1999; De Kemp, Scholte, Overbeek ve Engels, 2006).

Ebeveyn tarafından *izlenme*, ergeni problem davranışlardan korumanın yanı sıra ergenlerde *kendine güvenle* (Brown, Mounts, Lamborn ve Steinberg, 1993), *benlik saygısıyla* (Parker ve Benson, 2004), *akademik başarıyla* (Brown ve ark., 1993; Mounts, 2001); *akademik başarı-*

sı yüksek ve akademik yönelimli arkadaş grubuna sahip olmayla (Brown ve ark., 1993; Mounts, 2001) pozitif yönde ilişkilidir. Ebeveynleri tarafından etkili bir şekilde izlendiğini düşünen ergenlerin, diğer ergenlere göre daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur (Cantillon, 2006).

Ebeveynlerden sonra önemli bir sosyalleştirme aktörü olan arkadaşlar, ergenler için arkadaşlık, sosyal ve duygusal destek, yakınlık sağlama gibi birçok olumlu işleve hizmet etmektedirler. Aynı zamanda birçok sosyal becerinin gelişimine katkı sağlayarak, sosyal gelişimde önemli bir rol oynamaktadırlar (Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005; Lansford, Criss, Pettit, Dodge ve Bates, 2003). Arkadaşı olan, arkadaşlarına bağlılık geliştiren ve akran grubu içinde sosyal olarak tercih edilen ergenlerin, diğer ergenlere göre olumlu sosyal davranışlar göstermeleri daha olasıdır (Ellis ve Zarbatany, 2007; Kumru, Carlo ve Edwards, 2004; McGuire ve Weisz, 1982). Arkadaşlar genellikle birbirlerine karşı güçlü duygusal bağlar geliştirdikleri için birbirlerinin davranışlarını taklit etmeleri oldukça olasıdır ve arkadaşlar arasında zaman içinde olumlu sosyal davranışların düzeyinde benzerlik olmaktadır (McNamara-Barry ve Wentzel, 2006).

Arkadaşlar, olumlu sosyal davranışlara katkılarının yanı sıra istenmeyen etkilere de sahip olabilmektedirler. Ergenlik döneminde arkadaş grubunun değerleri ile davranışlarına uyum göstermede ve arkadaş etkisine açık olmada önemli bir artış görülmektedir. Ergenin problem davranışının en güçlü ve tutarlı yordayıcısından biri, bu tür davranışlar gösteren bir arkadaşının bulunup bulunmadığıdır (Beyers, Loeber, Wikström ve Stouthamer-Loeber, 2001; Goldstein ve ark., 2005). Sapkın davranışlar gösteren arkadaşlar, antisosyal davranış destekleyen tutumları ve bu konudaki motivasyonları ile ergene model olmakta ve olumlu pekiştirme aracılığıyla antisosyal davranış güçlendirmektedirler. Aynı zamanda bu arkadaşlar, suça karışma riskini artıran koşullar sağlamaktadırlar (Patterson, DeBaryshe ve Ramsey, 1989; Dishion, Andrews ve Crosby, 1995).

Ergenin problem davranışlarında, temel sosyalleştirici faktörler olarak aile ve arkadaşların yanı sıra bireysel özelliklerin de önemli katkısı olduğu çok sayıda çalışma ile gösterilmiştir. Bu bireysel özelliklerden biri olan *öfke*, Novaco (1994) tarafından, "fiziksel uyarılmaya ve düşmanlık içeren bilişsel süreçlere yol açan ve saldırganlığın nedensel belirleyicisi olan öznel bir duygu durum" (s. 32) olarak tanımlanmıştır. Öfkelenme eğilimi olan çocukların sosyal ilişkilerindeki problemler nedeniyle sapkın arkadaş grubu ile arkadaşlık etmeleri ve problem davranışlara karışmaları daha olasıdır; öfke, saldırgan davranışları tetikleyerek uygun olmayan durumlara neden olmaktadır (Colder ve Stice, 1998; Cornell, Peterson ve Richards, 1999). Aynı zamanda öfke; olumlu sosyal

davranışlar ve sosyal yeterlik ile negatif yönde ilişkilidir (Carlo, Roesch ve Melby, 1998; Fabes ve Eisenberg, 1992; Keller, Salvador ve Bry, 2001).

Problem davranışlarda belirleyici rol oynayan bir diğer bireysel özellik olan dürtüsellik, derin düşünerek davranmak yerine; aceleyle, düşünmeden harekete geçme eğilimidir ve bireyin ketleyemediği tepki ve davranışları içermektedir (Eysenck ve Eysenck, 1977; Güleç ve ark., 2008; Moore ve Rosenthal, 1993). Dürtüsellik; saldırganlık, suçluluk, madde kullanımı ve risk alma davranışı gibi çeşitli problem davranışlarla ilişkili olduğu çok sayıda çalışmada gösterilmiştir (Colder ve Stice, 1998; Eisenberg ve ark., 2004; Robbins ve Bryan, 2004). Dürtüsel çocuklar, akranları tarafından reddedildikleri için sapkın akranlara yönelmeleri oldukça olasıdır. Galambos ve Maggs (1991) zayıf dürtü kontrolünün, sapkın özellikler gösteren arkadaşlara sahip olmayla ilişkili olduğunu belirlemiştirlerdir.

Araştırmanın Amacı

Türkiye'de suça karışan gençler üzerinde daha önce yapılan çalışmaların daha çok sosyolojik içerikte incelemeler (örn., Bayındır, Özel ve Köksal, 2007; Kocadaş, 2007; Korkmaz, 2007) olduğu görülmektedir. Bu çalışmada bilindiği kadarıyla ilk olarak suça karışmış ergenlerin problem davranışları ile olumlu sosyal davranışlarında, ergenin öfke kontrolü ve dürtüselliklerinin, arkadaşların problem ve olumlu sosyal davranışlarının, anne reddi ile annenin izleme davranışının yordayıcı rolleri incelenmektedir. Araştırmanın ikinci amacı ise suça karışmış ergenlerde anne reddi ve izlemesi ile ergenin problem ya da olumlu sosyal davranışları olan arkadaşlara sahip olması arasındaki ilişkide, ergenin bireysel özelliklerinin aracı rol oynayıp oynamadığı sorusuna yanıt aramaktır.

Yöntem

Örneklem

Araştırma, 2009 yılı Mart-Temmuz ayları arasında Ankara'da bulunan iki çocuk ceza infaz kurumunda ve bir denetimli serbestlik müdürlüğünde yürütülmüştür. Toplam 157 suça karışmış erkek ergenden oluşan örneklemin yaş dağılımı 14 ile 24 arasında değişmekte olup; yaş ortalaması 18'dir ($S = 1.34$). Ergenlerin % 13.5'i babalarının, % 6.7'si ise annelerinin hayatta olmadığını belirtmişlerdir. Ergen bildirimine göre annelerin % 28'i okur yazar olmayıp, % 44'ü ilkököl, % 16'sı ortaokul ve % 12'si lise mezunudur. Babaların ise % 11'i okur yazar değilken, % 49'u ilkököl mezunu, % 23'ü ortaokul mezunu, % 14'ü lise mezunu ve % 3'ü üniversite mezunudur. Ergenlerin % 60'ı dışarıda bir işte çalıştığını, % 83.5'i ise ailenin toplam gelirinin 1.500 TL'nin altında olduğunu bildirmişti.

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn Bilgisi: İzleme Ölçeği (What Parents Know: Monitoring). Orijinal formu Kerr ve Stattin (2000) tarafından geliştirilen ölçek, 8 maddeden (örn., “Annemin boş zamanlarımda ne yaptığımdan hiçbir zaman haberi olmaz/çok seyrek haberi olur/bazen haberi olur/sık sık haberi olur/her zaman haberi olur.”) oluşmaktadır. Beş dereceli likert tipi olan ölçeğin, Cronbach alfa iç tutarlığı .85’dir. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .86 olarak bulunmuştur (Sayıl ve ark., 2012). Ölçek formlarından alınabilecek en yüksek puan 40 ve en düşük puan 8’dir. Ölçekten alınan yüksek puan ergenin annesi tarafından yüksek oranda izlendiğini göstermektedir. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .87 bulunmuştur.

Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (Parental Acceptance-Rejection Questionnaire). Ölçeğin orijinal formu Rohner, Saavedra ve Granum (1978) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 60 maddeden oluşan ve 4 dereceli likert tipi olan ölçeğin, sıcaklık, düşmanlık/saldırganlık, ihmal ve kayıtsızlık ile ayrılmamış red olmak üzere 4 alt ölçeği bulunmaktadır (örn., “Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.”, “Beni büyük bir baş belası olarak görür.”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 240 ve en düşük puan 60’dır. Çocuk/Ergen EKRÖ’nün ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması ise Varan (2003) tarafından yapılmış, Çocuk/Ergen EKRÖ’nün hem anne hem de baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach alfa iç-tutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değişmiştir (Varan, 2003). Ölçeğin anne formu için toplam iç tutarlık katsayısı .79 bulunmuştur. Çalışmada toplam puan kullanılacağı için alt ölçekler değerlendirilmemiştir. Ölçekten alınan yüksek puan ebeveyn reddini, düşük puan ise ebeveyn kabulünü göstermektedir. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .95 bulunmuştur.

Olumlu Sosyal Arkadaşlar ve Davranışlar Ölçeği (Prosocial Friends and Behaviours Scale). Olumlu Sosyal Arkadaşlar Ölçeğinin orijinal formu, Tilton-Weaver ve Galambos (2003) tarafından geliştirilmiş dört maddeli ve 4’lü likert türünde bir ölçektir ve Cronbach alfa güvenilirliği .64’tür. Ergenin olumlu sosyal davranışları olan arkadaşlara ne ölçüde sahip olduğunu ölçmektedir (örn., “Çoğu arkadaşım başı dertte olan birine hemen yardım etmeye çalışır.”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 16 ve en düşük puan 4’tür. Ölçekten alınan yüksek puan, arkadaşın yüksek oranda olumlu sosyal davranışını göstermektedir. Türkçe’ye uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .70 olarak rapor edilmiştir (Sayıl ve ark., 2012). Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .63 bulunmuştur. Ergenin kendisinin de olumlu sosyal davranışları ne kadar gösterdiğini belirlemek için, Pekel-Uludağlı (2011) tarafından “Olumlu Sosyal Arkadaşlar

Ölçeği”nde yer alan her maddenin yanına “Peki bu ifade senin için ne kadar doğru?” sorusu eklenerek “Olumlu Sosyal Arkadaşlar ve Davranışlar Ölçeği” oluşturulmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 16 ve en düşük puan 4’tür. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek oranda olumlu sosyal davranışı göstermektedir. Ölçeğin, madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .69 olarak bulunmuştur. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .71 bulunmuştur.

Sapkın Arkadaşlar ve Davranışlar Ölçeği (Deviant Friends and Behaviors Scale). Sapkın Arkadaşlar Ölçeğinin orijinal formu, Galambos ve Maggs (1991) tarafından geliştirilmiştir. Dört maddeden oluşan ölçek dört derece üzerinden değerlendirilmektedir (örn., “Arkadaşlarımdan bazıları diğer insanların eşyalarına sırf eğlence olsun diye zarar verir.”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 28 ve en düşük puan 7’dir. Ölçekten alınan yüksek puan, arkadaşın yüksek oranda problem davranışını göstermektedir. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .74 olarak bulunmuştur. Türkçe’ye uyarlama çalışmasında ölçeğe “Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu kavga, çatışma gibi önemli bir olaya katılmıştır” gibi literatürde sıkça sözü edilen olumsuz davranışları ölçen üç madde eklenmiş ve ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .82 olarak rapor edilmiştir (Sayıl ve ark., 2012). Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .81 bulunmuştur. Ergenin kendisinin de problem davranışları ne kadar gösterdiğini belirlemek için Pekel-Uludağlı (2011) tarafından ölçekte yer alan her sorunun yanına “Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” ifadesi eklenerek “Sapkın Arkadaşlar ve Davranışlar Ölçeği” oluşturulmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 28 ve en düşük puan 7’dir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek oranda problem davranışı göstermektedir. Ölçeğin madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .84 bulunmuştur.

Öfke Kontrol Ölçeği. Öfke Kontrol Ölçeği, del Barrio, Aluja ve Spielberger (2003) tarafından çocuk ve ergenlerin öfkelerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen Durumluk-Sürekli Öfke İfade Ölçeği’nin alt ölçeğidir. Ölçeğin orijinal formu, Durumluk Öfke, Sürekli Öfke, Öfke İfade ve Öfke Kontrol olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Öfke Kontrol alt ölçeğinden alınan yüksek puan öfkeli durumlarda daha sakin davranıldığına ve öfkenin kontrol edilebildiğine işaret etmektedir (örn., “Beni sinirlendiren her şeye saldıırım.”, “Kendimi sakinleştirmeye çalışırım.”). Öfke Kontrol alt ölçeğinin Türkçe’ye uyarlama çalışması Pekel-Uludağlı (2011) tarafından yapılmış olup; 12 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ölçekten ali-

nabilecek en yüksek puan 48 ve en düşük puan 12'dir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek oranda öfke kontrolünü göstermektedir. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 bulunmuştur.

Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Barratt Impulsiveness Scale). Ölçeğin ilk sürümü Barratt (1959) tarafından geliştirilmiş ve Patton, Stanford ve Barratt (1995) tarafından gözden geçirilmiştir. Toplam 30 maddeden oluşan ölçeğin motor dürtüsellik, bilişsel dürtüsellik ve plansızlık dürtüselligi olmak üzere üç alt ölçeği bulunmaktadır (örn., "Düşünmeden konuşurum.", "Aklıma estiği gibi hareket ederim."). Ölçeğin üniversite öğrencileri için toplam iç tutarlık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarılma çalışması, Bayar (1999) tarafından yapılmış olup, ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı .72 olarak rapor edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 120 ve en düşük puan 30'dur. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek oranda dürtüsellige işaret etmektedir. Bu çalışmada, ölçeğin toplam puanı kullanılmıştır. Araştırma örnekleminde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .70 bulunmuştur.

İşlem

Araştırma öncesinde, ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik müdürlüğünde araştırmanın yürütülebilmesi için Adalet Bakanlığı'ndan izin alınmıştır. Araştırma ölçeklerinin doldurulmasına önce bireysel başlanmış, ancak çocukların sosyal beğenirlik yönünde tepki vermeleri nedeniyle bir ölçüde anonimliği sağlamak amacıyla, çalışma 4 ya da 5'erli grupla devam ettirilmiştir. Grup halinde yapılan uygulamalarda her uygulama öncesi katılımcılara ölçek maddelerini nasıl cevaplayacakları tahtada örneklenecek açıklanmıştır. Ayrıca çocuklar

sürekli izlenmiş ve her yeni ölçeğe geçtiklerinde nasıl cevaplayacakları ve örnek cevaplar sözel olarak açıklanmıştır. Katılımcıların çabuk sıkılma eğiliminde olması, kağıt-kalem uygulamalarına alışık olmamaları, okumaktan hoşlanmamaları vb. nedenlerle uygulamalar birkaç oturuma bölünerek gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Analizlerden önce veriler, kayıp ve aşırı değerler açısından incelenmiştir. Beş katılımcıya ait değerler aşırı kayıp içerdiği için analize alınmamıştır. Aşırı değerler konusunda ise suça karışmış ergenlerin hali hazırda uç değerlere sahip olduğu kabul edildiğinden, daha ılımlı bir yaklaşım izlenerek, veri çıkartılmamıştır. Bu kapsamda analizler, suça karışmış 152 ergene ait veri üzerinden yürütülmüştür.

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Suçta Karışmış Ergenlerin Problem Davranışları ile İlgili Bulgular

Ergenin problem davranışları üzerinde öfke kontrolü, dürtüsellik, anne reddi, anne izleme ile arkadaşın problem davranışlarının rolünü belirlemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda (bkz. Tablo 2) tüm değişkenlerin, suça karışmış ergenlerin problem davranışlarında gözlenen toplam varyansın % 33'ünü açıkladığı görülmüştür ($R = .58$, $R^2 = .33$, $F_{5,420} = 41.98$, $p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde problem davranışları, birinci adımda bireysel özelliklerin anlamlı olarak yordadığı, ikinci adımda bireysel özelliklerden

Tablo 1. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7
1. Öfke Kontrol	-						
2. Dürtüsellik	-.31**	-					
3. Anne İzleme	.32**	-.12	-				
4. Anne Reddi	-.15	.25**	-.20*	-			
5. Arkadaş OSD	.31**	-.20*	.28**	-.14	-		
6. Arkadaş PD	-.28**	.36**	-.33**	.24**	-.21**	-	
7. OSD	.28**	-.20*	.25**	-.13	.60**	-.09	-
8. PD	-.29**	.28**	-.24**	.23**	-.02	.72**	.10

* $p < .05$, ** $p < .01$

Not. OSD = olumlu sosyal davranış, PD = problem davranış

dürtüsellik ($\beta = .13, p < .01$) ve anne reddi ($\beta = .17, p < .001$) ile anne izlemenin ($\beta = -.11, p < .05$) anlamlı olarak yordadığı görülmüş; son adımda ise arkadaşın problem davranışı analize dahil edildiğinde anne izleme anlamlılığını kaybetmiştir. Son adımda suça karışmış ergenlerin problem davranışlarını yordayan değişkenlere bakıldığında; ikinci adımda analize alınan anne reddinin ($\beta = .10, p < .05$) ve son adımda analize alınan arkadaşın problem davranışlarının ($\beta = .52, p < .001$) suça karışmış ergenlerin problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur.

Suçta Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile İlgili Bulgular

Ergenin olumlu sosyal davranışları üzerinde öfke kontrolü, dürtüsellik, anne reddi, anne izlemesi ile arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının rolünü belirlemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır (bkz. Tablo 2). Yapılan analiz sonucunda tüm değişkenlerin, suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarında gözlenen toplam varyansın % 39'unu açıkladığı görülmüştür ($R = .63, R^2 = .40, F_{5,422} = 56.03, p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde öfke kontrolünün birinci adımda ergenin olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordarken ($\beta = .17, p < .001$), anne değişkenlerinin dahil edilmesiyle anlamlılığının kaybolduğu; ikinci adımda hem anne izlemenin ($\beta = .18, p < .001$) hem de anne reddinin ($\beta = -.21, p < .001$) ergenin olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı, arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının dahil edilmesiyle anne izlemenin olumlu sosyal davranışları yordamadaki anlamlılığının kaybolduğu görülmektedir. Son adımda suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordayan değişkenlere bakıldığında; ikinci adımda analize alınan anne reddinin ($\beta = -.11, p < .01$) ve son adımda analize alınan arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının ($\beta = .55, p < .001$) suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur.

Ergenin Bireysel Özelliklerinin Aracı Rolü

Anne özellikleri ile ergenin arkadaşlarının problem ya da olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide, ergenin bireysel özelliklerinin aracı rol oynayıp oynamadığını belirlemek amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından değişkenler arasındaki aracı ilişki için önerilen dört ölçüt dikkate alınarak olası aracı ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

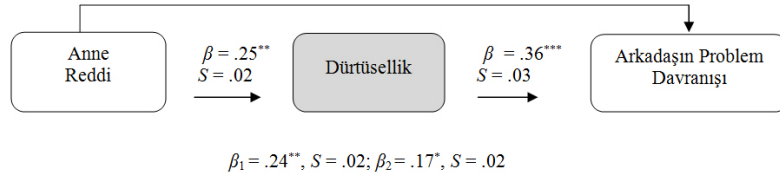
Aracı modeller test edilmeden önce değişkenler arası ilişkiler, korelasyon matrisi kullanılarak incelenmiştir. Bu kapsamda anne reddi ile arkadaşın problem davranışları arasındaki ilişkiye *ergenin dürtüsellik* nin; annenin izlemesi ile arkadaşın hem olumlu sosyal davranışları hem de problem davranışları arasındaki ilişkiye ise *ergenin öfke kontrolünün* aracılık etmesi olasıdır.

Tablo 2. Suça Karışmış Ergenlerin Problem ve Olumlu Sosyal Davranışlarının Ergenin Bireysel Özellikleri ile Anne ve Arkadaş Değişkenleri Açısından Yordanması

	Problem Davranış			Olumlu Sosyal Davranış		
	I. Adım	II. Adım	III. Adım	I. Adım	II. Adım	III. Adım
	β	β	β	β	β	β
Öfke Kontrolü	-.13**	-.07	-.05	.17***	.07	.04
Dürtüsellik	.18***	.13**	.06	-.07	.02	.04
Anne İzleme		-.11*	.01		.18***	.08
Anne Reddi		.17***	.10*		-.21***	-.11**
Arkadaş PD			.52***			-
Arkadaş OSD			-			.57***
ΔR^2	.06	.11	.33	.04	.12	.40
Uyarlanmış R^2	.06	.10	.33	.03	.12	.39
F	14.29***	12.74***	41.98***	8.43***	14.99***	56.03***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Not. OSD = olumlu sosyal davranış, PD = problem davranış

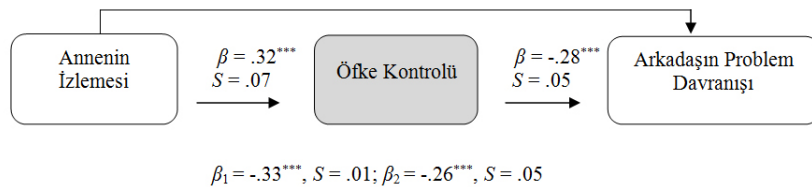
Şekil 1. Anne Reddi ve Arkadaşın Problem Davranışı Arasındaki İlişkide, Dürtüselliğin Aracı Rolüne İlişkin Model

Regresyon analizleri sonucunda anne reddinin, arkadaşın problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .24, p < .01$) (ölçüt I); anne reddinin, ergenin dürtüselliğini anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .25, p < .01$) (ölçüt II); dürtüselliğin ise arkadaşın problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .36, p < .001$) (ölçüt III) görülmüştür. Son olarak dürtüsellik dahil edildiğinde, anne reddi ve arkadaşın problem davranışı arasındaki anlamlı ilişkide bir düşüş olduğu görülmüştür ($\beta = .17, p < .05$) (ölçüt IV). Sobel testi sonucuna göre, aracı ilişki anlamlıdır (Sobel $z = 2.10, p < .05$). Buna göre dürtüsellik, anne reddi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynamaktadır (bkz. Şekil 1).

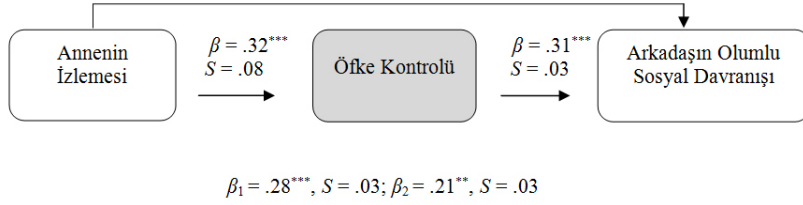
Annenin izlemesi ve arkadaşın problem davranışları arasındaki ilişkide, suça karışmış ergenin öfke kontrolünün aracı rol oynayıp oynamadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizleri sonucunda annenin izlemesinin, arkadaşın problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = -.33, p < .001$) (ölçüt I); annenin izlemesinin öfke kontrolünü anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .32, p < .001$) (ölçüt II); ve öfke kontrolünün de arkadaşın problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = -.28, p < .001$) (ölçüt III) görülmüştür. Son olarak, öfke kontrolü dahil edildiğinde, anne izleme ve arkadaşın problem davranışı arasındaki anlamlı ilişkide bir düşüş olduğu görülmüştür ($\beta = -.26, p < .001$) (ölçüt IV). Aracı

ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Sobel testi sonucunda dürtüselliğin, anne izleme ile arkadaşın problem davranışları arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı görülmüştür (Sobel $z = -2.04, p < .05$). Buna göre öfke kontrolü, annenin izlemesi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynamaktadır (bkz. Şekil 2).

Annenin izlemesi ve arkadaşın olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide, suça karışmış ergenin öfke kontrolünün aracı rol oynayıp oynamadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizleri sonucunda anne izlemenin, arkadaşın olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .28, p < .001$) (ölçüt I); anne izlemenin öfke kontrolünü anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .32, p < .001$) (ölçüt II); öfke kontrolünün de arkadaşın olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı ($\beta = .31, p < .001$) (ölçüt III) görülmüştür. Son olarak, öfke kontrolü dahil edildiğinde, anne izleme ve arkadaşın olumlu sosyal davranışları arasındaki anlamlı ilişkide bir düşüş olduğu görülmüştür ($\beta = .21, p < .01$) (ölçüt IV). Aracı ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Sobel testi sonucunda öfke kontrolünün, anne izleme ile arkadaşın olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı görülmüştür (Sobel $z = 2.37, p < .01$). Buna göre öfke kontrolü, annenin izlemesi ile arkadaşın olumlu sosyal davranışı arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynamaktadır (bkz. Şekil 3).

Şekil 2. Anne İzleme ve Arkadaşın Problem Davranışı Arasındaki İlişkide, Öfke Kontrolünün Aracı Rolüne İlişkin Model

Şekil 3. Anne İzleme ve Arkadaşın Olumlu Sosyal Davranışı Arasındaki İlişkide, Öfke Kontrolünün Aracı Rolüne İlişkin Model

Tartışma

Yapılan bu çalışmada ilk olarak suça karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışlarında bireysel özellikler, anne ve arkadaşlarının rolü incelenmiş; daha sonra bireysel özelliklerin, anne reddi ve izleme ile ergenin problem ya da olumlu sosyal davranışları olan arkadaşlara sahip olması arasındaki ilişkide aracı rol oynayıp oynamadıkları değerlendirilmiştir.

Suçta karışmış ergenin problem davranışlarını, anne reddinin ve arkadaşın problem davranışlarının pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Benzer bulgular yapılan diğer çalışmalarda da ortaya konmuş; ebeveyn reddinin, ergenin saldırganlık, suçluluk gibi problem ya da sapkın davranışları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Hale ve ark., 2008; Lempers ve ark., 1989; Simons ve ark., 1989). Ebeveyni tarafından reddedilen çocuk, ebeveynleriyle duygusal bağ geliştirmediği için ebeveyninin tepkisini de önemsemeyen daha rahatlıkla problem davranış gösterebilmektedir (Robertson ve Simons, 1989; Simons ve ark., 1989). Bu kapsamda ebeveyni ile duygusal bağ geliştiremeyen ergenin, ailesinin doğruluk ve dürüstlük gibi değerlerini içselleştirememesi olasıdır. Ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi, çocuğun ebeveynin ahlaki değerlerini içselleştirme konusunda daha istekli olmasını sağlamaktadır (Kochanska ve Aksan, 2004). Aynı zamanda ilgi ve duygusal yakınlığın olmadığı reddedici aile ortamının ergeni, arkadaşlarına daha da yakınlaştırması olasıdır. Yapılan araştırmalar, ailesi ile olumsuz bir ilişkiye sahip olan ergenlerin, sapkın arkadaşlarla birlikte olmalarının daha olası olduğunu göstermektedir (Henry ve ark., 2001). Nitekim arkadaşın problem davranışlarının da suça karışan ergenlerin problem davranışlarını olumlu olarak yordadığı ortaya konmuştur. Yapılan diğer çalışmalarda da ergenin problem davranışının en güçlü ve tutarlı yordayıcılarından birinin, bu tür davranışlar gösteren bir arkadaşının bulunması olduğu gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2001; Goldstein ve ark., 2005).

Yapılan analiz incelendiğinde, son adımda anlamlılıkları kaybolmakla beraber, ilk iki adımda dürtüsel-

liğin pozitif, annenin izlemesinin negatif olarak problem davranışları yordadığı görülmüştür. İlgili literatüre bakıldığında benzer şekilde yapılan birçok çalışmada annenin izlemesinin ergenin problem davranışları üzerinde koruyucu bir rolü olduğu, düşük oranda izlemenin ergenin yüksek oranda problem ya da suç içeren davranış göstermesi ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2003; Pettit ve ark., 2001; Stattin ve Kerr, 2000). Diğer taraftan yapılan çok sayıda çalışmada dürtüsellüğün saldırganlık, suçluluk, madde kullanımı gibi birçok problem davranışta ayırt edici bir bireysel özellik olduğu ve problem davranışlarla pozitif olarak ilişkili olduğu gösterilmiştir (Colder ve Stice, 1998; Eisenberg ve ark., 2004; Robbins ve Bryan, 2004).

Suçta karışmış ergenlerin *olumlu sosyal davranışları* değerlendirildiğinde, problem davranışlarla benzer şekilde arkadaş davranışlarının ve anne özelliklerinin, bireysel özelliklere göre daha belirgin rol oynadığı görülmektedir. Ergenin olumlu sosyal davranışları üzerinde öfke kontrolü, dürtüsellik, anne reddi, anne izlemesi ile arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının rolünü belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda anne reddinin negatif ve arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının pozitif olarak suça karışan ergenin olumlu sosyal davranışlarını yordadığı görülmüştür. Yukarıda da anıldığı gibi ebeveynleri tarafından reddedilen ergenler, ebeveynlerinden duygusal anlamda uzaklaşmaktadır (Robertson ve Simons, 1989; Simons ve ark., 1989). Bu ergenlerin, olumlu sosyal davranışların gelişiminde en önemli sosyal aktör olan anne-babalarından bu konuda yararlanamamaları ve olumlu sosyal davranış gösterme konusunda isteksiz olmaları olasıdır. Clark ve Ladd (2000), ebeveynle çocuk arasındaki duygusal bağın, çocuğun daha güçlü olumlu sosyal yönelimlere sahip olmasını sağladığını belirtmişlerdir. Destekleyici ebeveyn uygulamaları, olumlu sosyal davranışları geliştirirken, cezalandırıcı ve düşmanca ebeveynlik, olumlu sosyal davranışları negatif yönde etkilemektedir (Carlo, Fabes, Laible ve Kupanoff, 1999; Romano, Tremblay, Boulerice ve Swisher, 2005).

İlgili analizin son adımında anlamlılığı kaybolmakla beraber annenin izlemesinin de ikinci adımda ergenin olumlu sosyal davranışlarını pozitif olarak yordadığı görülmektedir. Kerr ve Stattin (2000), ebeveynin izlemesinin kalitesinin, büyük ölçüde ebeveynle ergen arasındaki iletişimin kalitesine ve bu yolla ebeveynin bilgisinin artmasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynin çocuğunun faaliyetlerini izlerken kurduğu iletişim sırasında, olumlu sosyal davranışları pekiştirmesi olasıdır. Ebeveynin, çocuğuna açıkça ondan davranışsal beklentilerinin neler olduğunu ifade etmesi; çocuğun sorumlu davranması ve olumlu sosyal davranışları ile pozitif yönde ilişkilidir (Eisenberg ve Fabes, 1998). Bu kapsamda çocuğun aktiviteleri hakkında, nerede, kimlerle birlikte olduğu bilgisine sahip olan ve çocuğuyla bu konuda iletişim kuran bir ebeveynin çocuğunun, ebeveyninin kendisinden neleri yapmasını, neleri yapmamasını beklediğini bilmesi ve buna göre davranması olasıdır. Böylelikle ebeveynin çocuğuyla neler yaptığı konusunda kurduğu iletişim sırasında, onu olumsuz davranışları konusunda uyarırken, olumlu davranışlarını pekiştirmesi ve desteklemesi mümkün olacaktır. Nitekim, ebeveynin ergeni izlemesinin, ergenin olumlu sosyal davranışları üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğu gösterilmiştir (Cantillon, 2006).

Yine ebeveyn ve arkadaş değişkenleri analize dahil edildiğinde anlamlılık düzeyi kaybolmakla beraber ilk adımda analize alınan bireysel değişkenlerden öfke kontrolünün olumlu sosyal davranışları pozitif olarak yordadığı belirlenmiştir. Yıkıcı öfke tepkilerinin, çocukların sosyal yeterlilikleri ile olumsuz olarak ilişkili olduğu gösterilmiştir (Fabes ve Eisenberg, 1992). Keller ve arkadaşları (2001) ise öfke kontrol eğitimine aldıkları ergenlerin, diğer ergenlere göre hem öğretmenlerine hem de arkadaşlarına karşı daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdiklerini ortaya koymuşlardır.

Suçta karışmış ergenlerde, annenin annelik davranışlarının, ergenin ne türden arkadaşlarla bir arada olduğu ya da bir başka deyişle kendisine nasıl arkadaşlar seçtiğiyle olan ilişkisinde, ergenin mizaç özelliklerinin aracı rolü sınırlı olduğunda üç aracı ilişki bulunmuştur. İlk olarak, dürtüsellik, anne reddi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynamaktadır. Anne reddi, kısmen ergenin dürtüselliklerinin artmasının bir sonucu olarak ergenin problem davranış gösteren arkadaşlarla birlikte olmasıyla ilişkilidir. Duyarlık içeren, bilişsel açıdan uyarıcı ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun daha sonraki dürtü kontrolü kapasitesini pozitif yönde desteklerken; ebeveyn-çocuk arasında çatışma olması daha zayıf dürtü kontrolü ile ilişkilidir (Galambos ve Maggs, 1991; Olson, Bates ve Bayley, 1990). Bayar (1999) aile içi duygusal atmosfer zayıfladıkça dürtüsellik de arttığını belirtirken, Abdel-Rouef (1989) ebeveyn reddi ve dürtüsellik arasında olumlu bir ilişki olduğunu

bulmuştur (Akt. Shahid ve ark., 2009). Ebeveyn reddinin dürtüsellikğe neden olması yönünde bir açıklamadan farklı olarak yüksek oranda dürtüsel çocukların, ebeveynleri, arkadaşları ve çevrelerindeki diğer insanlarla negatif bir etkileşime neden olabildikleri ve bu yüzden ebeveyn reddi ve çocuğun davranış problemleri arasındaki ilişkinin yüksek oranda dürtüsel çocuklar için anlamlı olduğu da belirtilmiştir (Lengua, Wolchik, Sandler ve West, 2000).

İkinci olarak öfke kontrolü, annenin izlemesi ile arkadaşın problem davranışı arasındaki ilişkide ve son olarak da öfke kontrolü, annenin izlemesi ile arkadaşın olumlu sosyal davranışı arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır. Annenin izlemesinin ergenin problem davranışlar gösteren arkadaşlara daha az; olumlu sosyal davranışlar gösteren arkadaşlara daha fazla sahip olmasıyla ilişkisi, kısmen ergenin öfkesini daha iyi kontrol edebilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda da anıldığı gibi ebeveynle ergen arasındaki iletişimin gücü, ebeveynin izlemesinin kalitesini belirlemekte ve ebeveynin ergeni izlemesi, ergenin olumlu sosyal davranışlarındaki artışla ilişkili olmaktadır (Cantillon, 2006; Kerr ve Stattin, 2000). Ebeveyn, çocuğuyla neler yaptığı konusunda konuşurken onu olumsuz davranışları konusunda uyarması; olumlu davranışlarını pekiştirmesi ve desteklemesi mümkün olmaktadır. Griffin, Scheier, Botvin, Diaz ve Miller (1999) ise ebeveyn izlemesi ve saldırganlık arasındaki ilişkide öfke kontrol becerilerinin kısmi aracı rol oynadığını belirtmişlerdir. Yapılan çok sayıda çalışmada ebeveyn izlemesi ile ergenin problem davranışları ve problem davranış gösteren arkadaşlara sahip olması arasında negatif bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir (Ary ve ark., 1999; Beyers ve ark., 2001; De Kemp ve ark., 2006). Bunun yanı sıra öfkelenme eğilimi olan çocukların sosyal ilişkilerindeki problemler nedeniyle sapkın arkadaş grubu ile arkadaşlık etmelerinin ve problem davranışlara karışmalarının daha olası olduğu ortaya konmuştur (Colder ve Stice, 1998). Bu kapsamda ebeveyn tarafından izlenilmeme, ergenin problem davranış açısından risk altında olmasına neden olurken, aynı zamanda ergenin öfkesini kontrol edememesinin, problem davranışların görülme riskini daha da arttırması olasıdır. Aynı zamanda öfkesini kontrol edemeyen ergen, sapkın arkadaşlarla bir arada olduğu için annenin de ergenin davranışlarını yönetmekte zorlanması ve izlemeyi bırakması olasıdır (Kerr ve Stattin, 2010).

Sonuç olarak annelerini duyarsız, düşmanca, reddedici algılayan; sapkın arkadaşlara sahip olan suçta karışmış ergenlerin daha fazla problem davranış ve daha az olumlu sosyal davranış göstermelerinin; olumlu sosyal arkadaşlara sahip olan suçta karışmış ergenlerin ise daha fazla olumlu sosyal davranış göstermelerinin olası olduğu ortaya konmuştur. Anne reddi ile sapkın arkadaşlara sahip olma arasındaki ilişkiyi suçta karışmış ergenin dürtüsellikğinin; annenin izlemesi ile daha fazla olumlu sos-

yal ve daha az sapkın arkadaşlara sahip olma arasındaki ilişkiyi de ergenin öfke kontrolünün kısmen açıklayabildiği görülmüştür.

Araştırmada, problem ve olumlu sosyal davranışla ilişkili olduğu gösterilen bazı mizaç özellikleri ve temel sosyalleştirici aktörler ele alınmıştır. İleride yapılacak olan çalışmalarda problem ve olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olduğu gösterilen diğer mizaç ve genetik faktörler gibi görece daha az çalışılmış olan unsurların araştırmaya dahil edilmesi ve disiplinler arası bir yaklaşımla daha kapsamlı boylamsal çalışmalar yapılması, suç davranışında kesinlik kazanmamış yönlerin netleşmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda araştırmada yalnızca anne özellikleri incelenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda baba özelliklerinin de incelenmesi daha kapsamlı bilgi ve müdahale çalışmaları için önemli kazanımlar sağlayabilir. Araştırmada, annelerin, ergen çocuğunun arkadaş seçimi üzerindeki potansiyel etkilerini açıklamada ergenin mizaç özelliklerinin kısmi bir rolü olduğunun bulunması, diğer aracı ya da düzenleyici değişkenlerin varlığının araştırılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda ileride yapılacak olan çalışmalarda, ergenin ve içinde bulunduğu aile ya da mahalle gibi ortamların diğer özelliklerinin değerlendirilmesi önemli bilgiler sağlayabilir.

Araştırmanın kısıtları değerlendirildiğinde; öncelikle araştırmanın verileri, kendini bildirim türünde ölçme araçlarıyla toplanmıştır. Ancak bu yöntemin kullanılması çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle, işlem bölümünde de açıklandığı gibi bu çalışma ve benzer başka çalışmaların bulguları (örn., Engür, 2008), suça karışmış örneklemün sosyal beğenirlik etkisine açık olduğunu düşündürmektedir. Suça karışmış ve hakkında hüküm verilerek ceza infaz kurumunda bulunan ergenlerin, kendi düşünce ve davranışları bir araştırmacı tarafından ölçülmek istendiğinde, beklentik ve olumlu cevaplar verme eğilimi göstererek herhangi bir yargılama ile karşılaşmak istememeleri olasıdır. Bu kapsamda suça karışmış ergenlerle yapılacak ileriki çalışmalarda kendini bildirim yanı sıra gözlem, arkadaş ya da aile bildirim, disiplin cezası alma gibi kurumsal bilgi kaynakları veya kurum personelinin değerlendirmesi gibi farklı bilgi kaynaklarının ve ölçme yöntemlerinin kullanılması daha zengin bir bilgi sağlayabilir.

İkinci olarak, ölçümlerde tek bilgi kaynağının kullanılması, değişkenler arasındaki ilişkilerin daha yüksek çıkmasına yol açmış olabilir. Çalışma, suça karışmış ergenlerin bakış açılarının değerlendirilmesinde oldukça önemli bilgiler sağlamakla birlikte, sonuçların değerlendirilmesinde olası ortak yöntem yanlılığı göz önünde bulundurulmalıdır. İleride yapılacak olan çalışmalarda, farklı bilgi kaynaklarının kullanılması önerilir.

Ceza infaz kurumlarında kız ergenlerin sayısının sınırlı olması sebebiyle suça karışmış kızlar çalışmaya

dahil edilmemiştir. Ancak ilgili literatürde, suça karışan kızların oranında, son yıllarda, geçmiş yıllara göre önemli artışlar olduğu belirtilmiştir (Chesney-Lind, Morash ve Stevens, 2008; Leve, Chamberlain ve Reid, 2005). Bu kapsamda ileride yapılacak olan çalışmalarda, suça karışmış kız ergenlerin de davranışlarının ve sosyal ilişkilerinin incelenmesi suça karışma nedenleri konusunda önemli bilgiler sağlayabilir.

Suçta karışmış ergenlerle ilgili literatürde oldukça kapsamlı çalışmalar yer almakla birlikte ülkemizde bu konudaki çalışmalar daha çok betimleyici niteliktedir (örn., Bayındır ve ark., 2007; Bekçi, 1995; İri, 2005; Kart, 2003; Kocadaş, 2007; Korkmaz, 2007). Yapılan bu çalışmada suça karışmış ergenlerin bireysel, anne ve arkadaş özellikleri bir arada ele alınarak, problem ve olumlu sosyal davranışlarla ilgili potansiyel risklerin ve olası koruyucu faktörlerin ortaya konulmasının, ilgili literatüre ve müdahale çalışmalarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalara önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. Suça karışmış ergenlerin yeniden suça karışmalarının önlenmesi amacıyla yürütülecek çalışmalarda ana baba kabulünü ve izlemelerini güçlendirmeye yönelik aile eğitimleri verilmesi; arkadaş seçimi, arkadaş baskısına karşı durabilme, öfke kontrolü ve benzeri konularda ergene eğitim verilmesi hem müdahale çalışmaları için hem de ilişkilerin yönünü anlamak açısından oldukça yararlı sonuçlar verebilir.

Yapılan çalışmada, suça karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışları birlikte ele alınmıştır. İlgili literatüre bakıldığında genellikle olumlu ve olumsuz sosyal davranışlardan birinin araştırılmasının daha yaygın olduğu görülmektedir. Suça karışmış ergenlerin problem davranışlarının yanı sıra olumlu sosyal davranışlarının da incelenmesi literatürde de yaygın olarak bulunan olumsuz davranışlara odaklanma eğilimine önemli bir alternatif oluşturmuş; gelişimin olumsuz yönleri kadar olumlu yönlerine odaklanılmasını da sağlamıştır. Bu kapsamda suça karışmış olsa bile bu tür ergenlerin, belli koşullarda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur. Uygulamada, risk altındaki ergenlere yönelik, sıklıkla olumsuz davranışların azaltılması ya da ortadan kaldırılmasını hedefleyen müdahaleler uygulandığı görülmektedir. Bu müdahale anlayışı ergenler açısından önemli kazanımlar sağlamakla birlikte, alternatif bir yaklaşım olarak olumlu sosyal davranışların güçlendirilmesine yönelik programlar geliştirilmesi, önemli kazanımlar sağlayabilir.

Kaynaklar

- Ackerman, B. P., Brown, E. ve Izard, C. E. (2003). Continuity and change in levels of externalizing behavior in school of children from economically disadvantaged families. *Child Development, 74*, 694-709.
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Biglan, A., Metzler, C. W., Noell, J.

- W. ve Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 141-150.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Barratt, E. S. (1959). Anxiety and impulsiveness related to psychomotor efficiency. *Perceptual and Motor Skills*, 9, 191-198.
- Bayar, N. (1999). Ergenlerde risk alma davranışı: İçtepesellik, aile yapısı ve demografik değişkenler açısından gelişimsel bir inceleme. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bayındır, N., Özel, A. ve Köksal, E. (2007). Çocuk suçluluğu demografisi: Kütahya şehri örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9, 1-4.
- Bekçi, F. (1995). Kitle iletişim araçlarının Elazığ İslahevindeki suçlu çocukların tutum ve davranışlarına etkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Beyers, J. M., Bates, J. E., Pettit, G. S. ve Dodge, K. A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multi-level analysis. *American Journal of Community Psychology*, 31, 35-53.
- Beyers, J. M., Loeber, R. Wikström, P. H. ve Stouthamer-Loeber, M. (2001). What predicts adolescent violence in better-off neighborhoods? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 369-381.
- Bor, W. (2004). Prevention and treatment of childhood and adolescent aggression and antisocial behaviour: A selective review. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38, 373-380.
- Brown, B. B., Mounts, N., Lamborn, S. D. ve Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64, 467-482.
- Cantillon, D. (2006). Community social organization, parents, and peers as mediators of perceived neighborhood block characteristics on delinquent and prosocial activities. *American Journal of Community Psychology*, 37, 111-127.
- Carlo, G., Fabes, R. A., Laible, D. ve Kupanoff, K. (1999). Early adolescence and prosocial/moral behavior II: The role of social and contextual influences. *Journal of Early Adolescence*, 19, 133-147.
- Carlo, G., Roesch, S. C. ve Melby, J. (1998). The multiplicative relations of parenting and temperament to prosocial and antisocial behaviors in adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 18, 266-290.
- Chesney-Lind, M., Morash, M. ve Stevens, T. (2008). Girls' troubles, girls' delinquency, and gender responsive programming: A review. *The Australian and New Zealand Journal Of Criminology*, 41, 162-189.
- Clark, K. E. ve Ladd, G. W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent-child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology*, 36, 485-498.
- Colder, C. R. ve Stice, E. (1998). A longitudinal study of the interactive effects of impulsivity and anger on adolescent problem behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 255-274.
- Cornell, D. G., Peterson, C. S. ve Richards, H. (1999). Anger as a predictor of aggression among incarcerated adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 108-115.
- DeKemp, R. A. T., Scholte, R. H. J., Overbeek, G. ve Engels, R. C. (2006). Early adolescent delinquency: The role of parents and best friends. *Criminal Justice and Behavior*, 33, 488-510.
- del Barrio, V., Aluja, A. ve Spielberger, C. (2004). Anger assessment with the STAXI-CA: Psychometric properties of a new instrument for children and adolescents. *Personality and Individual Differences*, 37, 227-244.
- DeVore, E. R. ve Ginsburg, K. R. (2005). The protective effects of good parenting on adolescents. *Current Opinions in Pediatrics*, 17, 460-465.
- Dishion, T. J., Andrews, D. W. ve Crosby, L. (1995). Antisocial boys and their friends in early adolescence: Relationship characteristics, quality, and interactional process. *Child Development*, 66, 139-151.
- Donovan, J. E. ve Jessor, R. (1985). Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 890-904.
- Dwairy, M. (2010). Parental acceptance-rejection: A fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 30-35.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. W. Damon, (Ser Ed.) ve N. Eisenberg, (Cilt Ed.), *Handbook of child psychology: Social and personality development* içinde. New York: John Wiley.
- Eisenberg, S., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S. A., Valiente, C., Losoya, S. H., Guthrie, I. K. ve Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child Development*, 75, 25-46.
- Ellis, W. E. ve Zabatany, L. (2007). Peer group status as a moderator of group influence on children's deviant, aggressive, and prosocial behavior. *Child Development*, 78, 1240-1254.
- Engür, B. (2008). Cezaevinde bulunan ergenler ile suç işlememiş ergenlerin demografik özellikleri ile öfke, umutsuzluk ve yaşamı sürdürme nedenlerinin ilişkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eysenck, S. B. G. ve Eysenck, H. J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16, 57-68.
- Fabes, R. A. ve Eisenberg, N. (1992). Young children's coping with interpersonal anger. *Child Development*, 63, 116-128.
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 177-190.
- Galambos, N. L. ve Maggs, J. L. (1991). Out-of-school care of young adolescents and self-reported behavior. *Developmental Psychology*, 27, 644-655.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E. ve Eccles, J. S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41, 401-413.
- Griffin, K. W., Scheier, L. M., Botin, G. J., Diaz, T. ve Miller, N. (1999). Interpersonal aggression in urban minority youth: Mediators of perceived neighborhood, peer, and parental influences. *Journal of Community Psychology*, 27, 281-298.
- Güleç, H., Tamam, L., Güleç, M. Y., Turhan, M., Karakuş, G.,

- Zengin, M. ve Stanford, M. S. (2008). Psychometric properties of the Turkish version of the Barratt Impulsiveness Scale-11. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 18, 251-258.
- Hale, W. W., Valk, I. V. D., Akse, J. ve Meeus, W. (2008). The interplay of early adolescents' depressive symptoms, aggression and perceived parental rejection: A four-year community study. *Journal of Youth Adolescence*, 37, 928-940.
- Hawkins, J. D. ve Weiss, J. G. (1985). The social development model: An integrated approach to delinquency prevention. *The Journal of Primary Prevention*, 6, 73-97.
- Henry, D. B., Tolan, P. H. ve Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 172-186.
- İri, İ. (2005). Suç işleme saikiyle Ankara Jandarma Çocuk Merkezine getirilen çocukların suç ve aile profili (Keçiören ilçesi örneği). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.
- Jackson, M. ve Tisak, M. S. (2001). Is prosocial behaviour a good thing? Developmental changes in children's evaluations of helping, sharing, cooperating, and comforting. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 349-367.
- Kart, K. (2003). Sosyo-kültürel ve demografik yönden Bursa'da çocuk suçluluğu. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Keller, M. H., Salvador, D. S. ve Bry, B. H. (2001). In control: Anger management and the development of prosocial behavior. *APA Annual Conference*, San Francisco, California.
- Kerr, M. ve Stattin, H. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 39-64.
- Kerr, M. ve Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380.
- Khaleque, A. ve Rohner, R. P. (2002). Reliability of measures assessing the pancultural association between perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33, 87-99.
- Kocadaş, B. (2007). Düşük sosyo-ekonomik yapı suç ilişkisi: Malatya'da çocuk suçluluğu. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, 157-186.
- Kochanska, G. ve Aksan, N. (2004). Conscience in childhood: Past, present and future. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 299-310.
- Kokko, K., Tremblay, R. E., Lacourse, E., Nagin, D. S. ve Vitaro, F. (2006). Trajectories of prosocial behavior and physical aggression in middle childhood: Links to adolescent school dropout and physical violence. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 403-428.
- Korkmaz, A. (2007). Sosyo-ekonomik statü ve suç: Malatya'da suç ve suçluluk. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2, 97-113.
- Kumru, A., Carlo, G. ve Edwards, C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duygusal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 109-125.
- Lansford, J. E., Criss, M. M., Pettit, G. S., Dodge, K. A. ve Bates, J. E. (2003). Friendship quality, peer group affiliation, and peer antisocial behavior as moderators of the link between negative parenting and adolescent externalizing behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 161-184.
- Lempers, J. D., Clark-Lempers, D. ve Simons, R. L. (1989). Economic hardship, parenting, and distress in adolescence. *Child Development*, 60, 25-39.
- Lengua, L. J., Wolchik, S. A., Sandler, I. N. ve West, S. G. (2000). The additive and interactive effects of parenting and temperament in predicting adjustment problems of children of divorce. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 232-244.
- Leve, L. D., Chamberlain, P. ve Reid, J. B. (2005). Intervention outcomes for girls referred from juvenile justice: Effects on delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 1181-1185.
- Ma, H. K. (2003). The relation of moral orientation and moral judgment to prosocial and antisocial behavior of Chinese adolescents. *International Journal of Psychology*, 38, 101-111.
- Ma, H. K. (2005). The relation of gender-role classifications to the prosocial and antisocial behavior of Chinese adolescents. *The Journal of Genetic Psychology*, 166, 189-201.
- Markiewicz, D., Doyle, A. B. ve Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationships, attachments to parents and friends, and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence*, 24, 429-445.
- McGuire, K. D. ve Weisz, J. R. (1982). Social cognition and behavior correlates of preadolescent chumship. *Child Development*, 53, 1478-1484.
- McNamara-Barry, C. ve Wentzel, K. R. (2006). Friend influence on prosocial behavior: The role of motivational factors and friendship characteristics. *Developmental Psychology*, 42, 153-163.
- Moore, S. M. ve Rosenthal, D. A. (1993). Venturesomeness, impulsiveness, and risky behavior among older adolescents. *Perceptual and Motor Skills*, 76, 98.
- Mounts, N. S. (2001). Young adolescents' perceptions of parental management of peer relationships. *Journal of Early Adolescence*, 21, 92-122.
- Novaco, R. W. (1994). Anger as a risk factor for violence. J. Monahan ve H. J. Steadman, (Ed.), *Violence and mental disorder: Developments in risk assessment* içinde (21-59). Chicago: University of Chicago Press.
- Olson, S. L., Bates, J. E. ve Bayley, K. (1990). Early antecedents of childhood impulsivity: The role of parent-child interaction, cognitive competence, and temperament. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 317-334.
- Parker, J. S. ve Benson, M. J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse and delinquency. *Adolescence*, 39, 519-530.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D. ve Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 329-335.
- Patton, J. H., Stanford, M. S. ve Barratt, E. S. (1995) Factor structure of the Barratt Impulsiveness Scale. *Journal of Clinical Psychology*, 51, 768-774.
- Pekel-Uludağlı, N. (2011). Suça karışmış ve karışmamış ergenlerin aile, akran, mahalle özellikleri ile psikolojik ve akademik niteliklerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış doktora tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E. ve Criss, M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early

- adolecence. *Child Development*, 72, 583-598.
- Rhule-Louie, D. M. ve McMahon, R. J. (2007). Problem behavior and romantic relationships: Assortative mating, behavior contagion, and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 10, 53-100.
- Robbins, R. N. ve Bryan, A. (2004). Relationships between future orientation, impulsive sensation seeking, and risk behavior among adjudicated adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 19, 428-445.
- Robertson, J. F. ve Simons, R. L. (1989). Family factors, self-esteem, and adolescent depression. *Journal of Marriage and Family*, 51, 125-138.
- Rohner, R. P., Saavedra, J. M. ve Granum, E. O. (1978). Development and validation of the parental acceptance-rejection questionnaire. *Catalog of Selected Documents in Psychology*, 8, 17-48.
- Romano, E., Tremblay, R. E., Boulerice, B. ve Swisher, R. (2005). Multilevel correlates of childhood physical aggression and prosocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 565-578.
- Sayı, M., Kindap, Y., Bayar, Y., Kurt, D., Tığrak, A. ve Yaban, H. (2012). *Ergenlik döneminde ebeveynlik ve ergenin psikososyal uyumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Shahid, F. B., Mullick, M. S., Nahar, J. S., Naher, J., Khan, S., Morshed, N. M., Shah, M. A. ve Qusar, S. (2009). Relationship between parental rejection and personality. *Bangabandhu Sheikh Mujib Medical University Journal*, 2, 61-65.
- Simons, R. L., Robertson, J. F. ve Downs, W. R. (1989). The nature of the association between parental rejection and delinquent behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 297-310.
- Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1072-1085.
- Thompson, K. L. ve Gullone, E. (2008). Prosocial and antisocial behaviors in adolescents: An investigation into associations with attachment and empathy. *Anthrozoos*, 21, 123-137.
- Tilton-Weaver, L. C. ve Galambos, N. L. (2003). Adolescents' characteristics and parents' beliefs as predictors of parents' peer management behaviors. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 269-300.
- Varan, A. (2003). *EKAR kuramı değerlendirme araçlarının Türkiye güvenilirlik ve geçerlik çalışması*. Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı (yayınlanmamış çalışma).

Summary

Problem and Prosocial Behaviors in Offender Adolescents: Links to Adolescent, Maternal and Friend Characteristics

Nilay Pekel Uludağlı
Başkent University

Melike Sayıl
Hacettepe University

Antisocial behaviors in childhood and adolescence predict antisocial behaviors in adulthood (Farrington, 2005). Reducing problem behaviors and strengthening prosocial behaviors of offender adolescents are very important to break the reoffending cycle.

The literature has consistently revealed that family, friend and individual characteristics of adolescents have strong effects on both problem and prosocial behaviors of adolescents. One of the most important family characteristic is parental rejection. Adolescents who are rejected by their parents are likely to display deviant and problem behaviors (Robertson & Simons, 1989; Simons et al., 1989). Contrary to parental rejection, parental monitoring has a protective role on delinquency. Effective parental monitoring provides guidance for adolescents against environmental dangers and it also helps to parents to detect any potential situation which adolescent may involve in (Hawkins & Weis, 1985; Parker & Benson, 2004). So many studies have found that poor parental monitoring is related to more problem behaviors and offence (e.g., Beyers et al., 2003; Pettit et al., 2001; Stattin & Kerr, 2000). Also parental monitoring has positive effects on social and emotional development (Brown et al., 1993; Cantillon, 2006; Parker & Benson, 2004).

In the adolescent period, friends are important socialization actors (Goldstein et al., 2005; Lansford et al., 2003). Friends' behaviors are more likely to resemble since they generally develop strong emotional bonds to each other (McNamara-Barry & Wentzel, 2006). Although many positive roles of peers on adolescent such as social and emotional support have been observed, affiliation with deviant groups may influence adolescent negatively. One of the strongest predictors of adolescent problem behaviors is the level of problem behaviors of their friends (Beyers et al., 2001; Goldstein et al., 2005).

Besides family and friends as primary agents of socialization, also some studies have indicated that in-

dividual characteristics make important contributions to adolescent problem behaviors. Anger-prone children who have problems in social relations are more likely to display more aggressive behaviors and delinquency (Colder & Stice, 1998; Cornell et al., 1999). Other individual characteristic which play important role in adolescent problem behaviors is impulsivity. The research literature examining impulsivity shows that impulsivity is related to many problem behaviors such as aggression, delinquency, drug use, risk taking behaviors (Colder & Stice, 1998; Eisenberg et al., 2004; Robbins & Bryan, 2004).

The main purpose of this study was to examine the predictor roles of anger and impulsivity of adolescent, problem and prosocial behaviors of friends and maternal monitoring and rejection on problem and prosocial behaviors of offender adolescents. The secondary purpose of the present study was to investigate the mediational role of adolescent's individual characteristics between the relations of maternal rejection and maternal monitoring with friends' prosocial and problem behaviors.

Method

Sample

Participant adolescents were 157 male offenders. The mean age of the sample was 18 ($SD = 1.34$) with an age range of 14 and 24 years. Working offenders constituted 60% of the sample. Total family income of 83.5% of the sample was below 1.500 TL.

Measures

What Parents Know: Monitoring Scale (Kerr & Stattin, 2000). This scale has 8 items. Parental monitoring is assessed by child on a 5-point scale. Cronbach's alpha coefficient of the scale is .85. The adaptation study of the scale ($\alpha = .86$) was carried out by Sayıl et al. (2012).

Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (Rohner et al., 1978). This scale has 60 items. Parental rejection/acceptance is assessed by child on a 4-point scale. The adaptation study of the child/adolescent parental acceptance-rejection questionnaire ($\alpha = .96$) was carried out by Varan (2003).

Prosocial Friends and Behaviors Scale (Tilton-Weaver & Galambos, 2003). Prosocial Friends Scale as original has 4 items. Prosocial behaviors of friends are assessed by child on a 4-point scale. Cronbach's alpha coefficient of the scale is .64. The adaptation study of the scale ($\alpha = .70$) was carried out by Sayil et al. (2012). A question such as "How true do this statement for you?" is added to the scale for each item and thus Prosocial Friends and Behaviors Scale is created by Pekel-Uludağlı (2011). Adolescent prosocial behaviors are assessed on a 4-point scale with 4 items. Cronbach's alpha coefficient of the scale is .69.

Deviant Friends and Behaviors Scale (Galambos & Maggs, 1991). Problem behaviors of friends are assessed on a 4-point scale with 4 items by the Deviant Friends Scale. Cronbach's alpha coefficient of the scale is .74. The adaptation study of the scale ($\alpha = .82$) was carried out by Sayil et al. (2012) and three items were added to the scale. A question such as "How often do you display this behavior?" is added to the scale for each item and thus the name of the scale was changed as "Deviant Friends and Behaviors Scale" (Pekel-Uludağlı (2011). Adolescent problem behaviors are assessed on a 4-point scale with 7 items. Cronbach's alpha coefficient of the scale is .91.

Anger Control Scale (del Barrio et al., 2003). This scale is sub-scale of the State-Trait Anger Expression Inventory. The sub-scale consisted of 12 items. The adaptation study of the sub-scale ($\alpha = .88$) was carried out by Pekel-Uludağlı (2011)

Barratt Impulsiveness Scale (Patton, Stanford & Barratt, 1995). This scale has 30 items and Cronbach's alpha coefficient is .82. The adaptation study of the scale ($\alpha = .72$) was carried out by Bayar (1999).

Results and Discussion

Findings Related to Problem and Prosocial Behaviors of Offender Adolescents

Hierarchical regression analysis was used to examine the role of anger control, impulsivity, maternal rejection, maternal monitoring and problem behaviors of friends on problem behaviors of adolescents. According to the results of the analysis (see Table 2) all variables explained that 33% of observed total variance in offender adolescents' problem behaviors ($R = .58$, $R^2 = .33$, $F_{5,420} = 41.98$, $p < .001$). In the last step of the analysis, maternal rejection ($\beta = .10$, $p < .05$) and problem behaviors

of friends ($\beta = .52$, $p < .001$) significantly predicted offender adolescents' problem behaviors. Similar findings were presented by other researches (Hale et al., 2008; Lempers et al., 1989; Simons et al., 1989). It is likely that rejected adolescents affiliate with deviant peers as a result of lacking warmth, affection and care in family context. Other studies also confirm this finding revealing that adolescents who have negative family relations affiliate with deviant peers are more likely (Henry et al., 2001) and the most strong predictors of adolescents' behaviors was their friends' behaviors (Beyers et al., 2001; Goldstein et al., 2005).

In order to explain the contributions of anger control, impulsivity, maternal rejection, maternal monitoring, and prosocial behaviors of friends on adolescents' prosocial behaviors, hierarchical regression analysis was conducted (see Table 2). As a result of the analysis, all variables explained that 39% of total variance observed in offender adolescents' prosocial behaviors ($R = .63$, $R^2 = .40$, $F_{5,422} = 56.03$, $p < .001$). In the last step of the analysis, maternal rejection ($\beta = -.11$, $p < .001$) and friends' prosocial behaviors ($\beta = .55$, $p < .001$) significantly predicted to offender adolescents' prosocial behaviors. It was proposed that rejected adolescents could not internalise opinions, values, and beliefs of their parents since they cannot develop an attachment to their parents (Robertson & Simons, 1989; Simons et al., 1989). As these adolescents fail to identify with their parents, they are less likely to be reluctant to display prosocial behaviors. Furthermore they could not get benefit from their parents as the most important social agents in the development of prosocial behaviors.

The Mediational Role of Adolescent's Individual Characteristics

The mediational role of adolescent's individual characteristics between mother and adolescent's friend selection is tested using the procedure described by Baron and Kenny (1986). Before conducting the analyses, associations between variables were examined using the correlation matrix.

In order to examine the mediational role of adolescent's impulsivity between maternal rejection and problem behaviors of friends, a series of regression analyses were ran and then the Sobel test was conducted. According to the result the mediational role of impulsivity was significant (Sobel $z = 2.10$, $p < .05$). The responsive, sensitive and cognitively stimulating parent-child interactions support later impulse control capacity of the child, on the other hand, conflict between parent and child is related to weaker impulse control (Galambos & Maggs, 1991; Olson et al., 1990). Contrary to these findings, some researchers suggested that children who are high in impulsivity may engender negative interactions with

parents, peers and other people in their environments and therefore the relation between parental rejection and behavior problems is significant for these children (Lengua et al., 2000).

The mediator role of anger control of offender adolescents in the relation between maternal monitoring and problem behavior of friends was tested in the same way. The mediational relation was found significant (Sobel $z = -2.04, p < .05$). In the last analysis again the mediational role of adolescent' anger control between maternal monitoring and prosocial behaviors of friends was significant (Sobel $z = 2.37, p < .01$).

The quality of relation between parent and adolescent may determine the effectiveness of parental monitoring and parental monitoring positively related to adolescent prosocial behaviors (Cantillon, 2006; Kerr & Stattin, 2000). Griffin et al. (1999) indicated that anger control skills partially mediated the relation between parental monitoring and aggression. Numerous studies showed that parental monitoring is negatively related to adolescent' problem behaviors and affiliation with deviant peers (Ary et al., 1999; Beyers et al., 2001; De Kemp et al., 2006). Incapacity of anger-prone children in their social relations facilitates to involve in problem behaviors and affiliate with deviant peers (Colder & Stice, 1998).

Consequently, offender adolescents who perceived their mother as insensitive, hostile, rejecting are more likely affiliated with deviant friends and display more problem and less prosocial behaviors. In contrast, of-

fender adolescents who affiliated with prosocial friends are more likely to display prosocial behaviors. Offender adolescent' impulsivity partially explained the relation between maternal rejection and affiliation with deviant friends, and also offender adolescent' anger control partially explained the relation between maternal monitoring and affiliation with less deviant friends and more prosocial friends.

Some limitations of the present study should be noted. Firstly, data of the study were collected with self-report scales. Secondly, this study has single-source data; therefore some of the relations between variables may be inflated due to common method variance. Thirdly, females were not included to the study because of the number of females in prisons had limited. Future studies may extend the sample covering female offenders.

In this study, potential risks and protective factors were examined taking the individual, family and friend characteristics of offender adolescents together. The findings contributed to the literature understanding the juvenile problem behaviors along with prosocial ones and provided some useful information for strengthening of intervention programs. Also, the examination of problem behaviors of offender adolescents with their prosocial behaviors is an important alternative to the tendency of focusing on only negative behaviors which is pervasive in the literature. To focus on positive aspects of the development as well as the negative can enhance our perspective in order to comprehend juvenile delinquency.